

Populisme en voortschrijdend inzicht

Frans Matser

We leven tegenwoordig in verwarrende tijden. Om te beginnen is er na veertig jaar stabiliteit (gedurende de Koude Oorlog) en dertig jaar ontspanning (na de val van de Berlijnse Muur) plotseling weer een heuse oorlog op het Europese continent. Op 24 februari 2022 vielen de Russen massaal hun buurland Oekraïne binnen. Hoewel de Russische president Vladimir Poetin dit soort ambities al jaren openlijk uitspreekt, werden zijn woorden tot de grootschalige invasie door alle westerse politici voor ongevaarlijke retoriek versleten.

Op 1 juli verscheen een rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) waarin te lezen valt dat Nederland reële risico's loopt door de huidige geopolitieke aardverschuiving.¹ Het rapport somt allerlei vragen op waarop Nederlandse politici een paar jaar terug nog hele andere antwoorden hadden: kan de Nederlandse economie wel zo open blijven als hij nu is? Is de energieafhankelijkheid van gas en olie uit het buitenland wel zo verstandig? Is de (digitale) infrastructuur niet veel te kwetsbaar? Moeten de buffers van medicijnen, grondstoffen en reservedelen niet vergroot worden? Ook adviseert de WRR dat Nederland er verstandig aan doet om weer een grotere en beter uitgeruste krijgsmacht te hebben. Enfin, een mooi gevalletje van verdronken kalveren en gedempte putten. Maar om er een ander gezegde bij te halen: beter laat dan nooit.

Het WRR-advies is ongevraagd uitgebracht aan de nieuwe Nederlandse regering en dat kabinet is een verwarrende noviteit. Na de verkiezingsoverwinning van rechtse populist

trad op 2 juli een nieuwe regering aan waarvan veel Nederlanders hoge verwachtingen hebben voor het oplossen van tal van problemen, terwijl anderen juist vrezen dat deze de grondvesten van de liberale democratie zal aantasten. Dat is dan weer ingegeven door andere verwarrende zaken, want in een aantal voormalige Oostblokstaten, zoals Slowakije en Hongarije, lijken rechtse populistten geheel vergeten hoe gezellig het was onder de Russen en lijkt het electoraat steeds meer te kiezen voor een pro-Russische, pro-autoritaire en anti-EU koers. De bijbehorende politici schuwen niet om de pers te muilkorven en de rechtsstaat uit te hollen, zoals dat in Polen in de afgelopen jaren ook al gebeurd is. Saillant detail: juist Polen, Slowaken en Hongaren hebben zich in de Koude Oorlog moedig verzet tegen de communistische dictatuur en zie, nadat ze 35 jaar aan het subsidie-infuus van de EU hebben gelegen en daardoor een geweldige welvaarts- en vrijheids-sprong hebben gemaakt, lijken de inwoners massaal aan geheugenverlies te lijden en wordt naarstig gezocht naar sterke mannen die de media en de rechtsstaat afbreken en populistische oplossingen verkondigen voor problemen die we, betracht met gezond verstand, beter door internationale samenwerking kunnen oplossen.

Daarbovenop is het helemaal hommeles in ons democratisch gidsland Amerika, het land waarvan wij de afgelopen zeventig jaar de cultuur hebben gekopieerd en waaraan wij onze hele militaire verdediging hebben toevertrouwd. Een narcistische pseudodictator en een lichtdemente bejaarde duellieren om het hoogste ambt

en de uitslag is volstrekt onvoorspelbaar, net als wat die uitslag uiteindelijk voor Europa gaat betekenen.

Ook de Amerikanen, die wij in Europa toch altijd een beetje als onze sympathieke, dynamische en vechtlustige jongere broer zagen, met wie we het traditioneel prima konden vinden, blijken plotseling in groten getale populistisch-conservatieve opvattingen te koesteren over euthanasie, milieu, mensenrechten en andere zaken. Dit is alleen te begrijpen als je beseft dat het politiek-bestuurlijke en juridische systeem in Amerika al een aantal decennia ernstige verrotting vertoont. Zo lijkt het systeem met het Electoral College en het 'winner takes all'-principe in de staten Democratische presidentskandidaten te benadelen en zit het federale Hooggerichtshof van het land praktisch in de zak van een oud-president die gedurende zijn zittingsperiode niet de meest ervaren en bekwame juristen in dat college heeft benoemd, maar vooral loyale en relatief jonge ideologische conservatieven. Met een conservatieve meerderheid onder de negen rechters heeft het Hooggerichtshof intussen het al vijftig jaar bestaande federale recht op abortus naar de prullenmand verwezen en dezelfde oud-president, die begin 2021 na zijn verkiezingsnederlaag een staatsgreep probeerde te plegen, keurig immuniteit gegeven voor zijn wandaden. Het kan verkeren.

Wat moeten wij nu met al die alarmerende signalen uit binnen en buitenland?² Om te beginnen het aloude Engelse gezegde: 'Keep calm and carry on'. Aan de pijlsnelle teloorgang van de Verenigde Staten als kampioen onder de democratieën kunnen wij helaas niet veel doen. Waar we wel wat aan kunnen doen is de staat en de omvang van de Nederlandse krijgsmacht en de inrichting van onze eigen maatschappij. En daarbij kunnen de adviezen van de WRR zeker behulpzaam zijn. Waar we ook wat tegen kunnen doen is de uitholling van de EU door landen als Hongarije, Slowakije en Polen, maar daarvoor is het van groot belang om dat gemeenschappelijk met de overige lidstaten aan te pakken. Dat laatste zal overigens een hele kluit zijn, omdat steeds meer Europese landen

Al die populisten lopen vanzelf tegen de realiteit aan

ten prooi vallen aan nationalistische rechtse populistten die de EU liever als bliksemafleider dan als machtsfactor zien. Nu er uit Italië, Frankrijk en Nederland een steeds guurder anti-EU wind waait lijkt het slechts een kwestie van tijd tot een instituut dat alle landen van Europa aantoonbaar grote welvaart en rechtszekerheid heeft gebracht, stukje bij beetje zal worden afgebroken, net zoals een paar jaar terug de NAVO en onze eigen krijgsmacht werden verketterd. Totdat...

Totdat men er in Europa en in Amerika (plotseling of op den duur) achter zal komen dat populistische oplossingen niet werken, net zoals we er na de Russische inval in Oekraïne plotseling achterkwamen dat vrede en vrijheid nooit vanzelfsprekend zijn. Dus, beste lezer, wanhoop niet. Het heeft allemaal alleen een beetje tijd nodig. Want hoewel politici in feite betaald worden om vooruit te kijken, is dat nu juist wat vooral populistten het slechtste doen. Dus lopen al die populistten vanzelf tegen de realiteit aan. Voortschrijdend inzicht zal ons weer op het juiste spoor brengen. Het is acht jaar na de Britse keuze voor Brexit en inmiddels heeft 65 procent van de Engelsen spijt. NAVO, krijgsmacht, Brexit, VS, EU: voortschrijdend inzicht zal ze redden, maar je moet er wel geduld voor hebben.³ ■

- 1 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Nederland in een fragmenterende wereldorde* (WRR-rapport No. 109, Den Haag, 1 juli 2024).
- 2 Zowel in 2000 als in 2016 hadden de Democratische presidentskandidaten in de VS aanzienlijk meer stemmen (popular vote) dan de Republikeinse, maar verloren toch de verkiezingen door te weinig behaalde kiesmannen (electoral vote).
- 3 Voor de sceptici: oké, het laatste grote populistische experiment in Europa in 1933 liep een beetje uit de hand. Maar zover zal het hopelijk niet komen.